

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FORENING & MUSEUM

Nr. 2 / 2020

Kære Medlemmer

I sidste nummer af "Forening & Museum" handlede min leder om Sundtoldsmarkedet 2020, hvor jeg konkluderede, at "Der bliver et Sundtoldsmarked i 2020". Det bliver der desværre ikke, da forbud mod store forsamlinger gælder til udgangen af august.

Vi plejer også at være medarrangør af Grundlovsrådet på Flynderupgård, som (endnu) ikke er aflyst, men nok bliver det.

Vi har naturligvis også måttet aflyse vores egne arrangementer. Generalforsamlingen er udsat, og også Inge Schjellerups foredrag om Inkariget. Desuden har vi aflyst en byvandring i Helsingborg samt desværre også den årlige tur til Skånelandene i august.

Årbogen kan hentes på Bymuseet, når det åbner igen.

Vi har ikke aflyst turen til Gdansk i maj måned. Her er vi dækket af Rejsegarantifonden. Vi kan ikke aflyse, men det kan rejsebureauet, og det vil de nok gøre 7-10 dage før den planlagte afrejse. Heldigvis er de 3 foredrag i efteråret på plads. Bestyrelsen tager først stilling til evt. andre arrangementer i efteråret, når alt er blevet normalt igen.

Vi mangler stadig mail på en del af vores medlemmer. Hvis I ikke har fået en mail i starten af april med en påskehilsen, men har en mail-adresse, må I gerne sende den til mig. Det er en effektiv måde at få vores beskeder ud på.

Tom Sinding
tom.sinding@gmail.com

Forsidebilledet

Detalje af skulpturen "Værftsarbejderne", som er udført af billedhuggeren Hans Pauli Olsen.
Foto: Kaj Madsen.

FORENING & MUSEUM

Bente Thomsen (ansvh.)
Torben Bill-Jessen
Eva Arnsfelt
Iben Vyff

Tryk: Nofoprint, Helsingør

Forening & Museum

udkommer med 4 numre om året i februar, maj, august og november.

Stof til bladet sendes til
btsnekkersten@gmail.com
Deadline for nr. 3/2020 er
fredag 26.6.2020

Helsingør

Museumsforening

Formand: Tom Sinding
Næstformand: Torben Bill-Jessen
Kasserer: Flemming Jensen
Maibritt Bager
Charlotte Fenger
Ingrid Dora Jarbjerg
Elisabeth Thorsen
Bente Thomsen (suppleant)
Eva Arnsfelt (suppleant)

Foreningens hjemmeside:

www.helsingormuseumsforening.dk

Kontingent for 2020:
225 kr. for enkeltpersoner
275 kr. for par
575 kr. for firmaer

Betaling kan ske på:
Reg 2255 konto 1905639169
MobilePay nr. 307140
eller ved henvendelse på
Helsingør Bymuseum,
Sct. Annagade 36

Fattigforsorg omkring 1630

Af Torben Bill-Jessen

Peder Svendsen var rådmand i 1626, borgmester i 1630-31, 1639-41 og 1645. Han blev begravet under Skt. Olai Kirkegulv 9. nov. 1646, hvor hans gravsten stadig kan ses.
Foto: Torben Bill-Jessen.

Fattighuset

I året 1630 købte borgmester Peder Svendsen Karmeliterhuset på de fattiges vegne. Huset kom fremover til at gå under navnet "De fattiges Hus", senere Fattighuset, og sidst af folkeviddet "Fattighedshuset". Huset er i dag Helsingørs Bymuseum og var i katolsk tid sygehospital. Ved Reformationen 1536 blev munkene fordrevet, hvorefter huset fungerede som adels-

gård for de kendte slægter Brahe og Trolle.

Byens fattige har antagelig på den tid i nogen udstrækning kunnet få adgang til at betle. Til at have opsyn med betlere og anholde dem som ikke havde den fornødne tilladelse, antoges fra 1578 de såkaldte stodderkonger. De fik ingen fast løn, og kun mindre summer anvendtes nu og da på dem, især på deres klædning og dragt og til husleje med mere. Herudover var der til modarbejdelse af arbejdsløshed og betleri allerede o. 1607 oprettet et spinderi, således som det senere i forordningen af 5. maj 1683 blev anbefalet købstæderne i almindelighed at anskaffe. Fattigforsorgens indtægter kom fra kirkebøsserne, forskellige legatmidler og ikke mindst fæsteindtægter fra de jorder, der i tidens løb var skænket de fattige.

Foruden disse tiltag fandtes et såkaldt Pesthus. Det blev oprettet under pesten i 1618. Her fik byens kærner ordre til

Fattigtegn med Helsingørs byvåben.
Kilde: Laurits Pedersen.

at skaffe et sygehus, og han fik da for 4 daler i leje og 4 skilling fæstepenge Christen Sværdfevers hus på Sanden, som byen siden købte for 20 rigsdaler, hvorefter det blev udstyret med 2 sengesteder.

Pesten vendte tilbage igen i 1629 og den elendighed, der herskede under en sådan pest, gør man sig vanskeligt begreb om. Nævnte år lå 45 pestsyge soldater fra den 12. til den 26. juni ude på Lappen ”under baadene og havde ingen kvarter”, men blev dog ”spiset med øl og brød hver dag”.

Ved de fattige

I rådstuens tegnebog der omhandler 1626-1641 findes en liste over byens fattige. Der er desværre ingen årstallet på udfærdigelsen af listen, men den må være blevet til i forbindelse med, at man fra byrådets side har ønsket et overblik over byens fattige del af befolkningen, da man ønskede at indrette det nye fattighus i 1630. Man har vel haft brug for et overblik over omfanget af fattigdom i byen. Listen er inddelt ef-

ter byens fire fjerdinge og kun enkelte gader er nævnt. I det følgende følger jeg listens inddeling i fjerdinge og afsnit for at få et billede af Helsingør by omkring 1630.

Ved Kirkeristen

Protokollen begynder i 1. fjerding. Denne fjerding var alt øst for Sct. Annagade ud mod slottet. Det første afsnit indeholder kun 3 navne på fattige. Her ved kirkeristen, antagelig den rist der lå ved hovedindgangen til kirkepladsen, hvor Sct. Annagade skærer den nuværende Sct. Olaigade, bor ”Mette Nielsdatter, Claus Bysvends kvinde og Anne Bødker der ligger ved sengen”. I det 16. og 17. århundrede var der ved alle indgangene til sognekirken en rist der lå over en udgravning. Hensigten med disse kirkeriste var at hindre hunde og svin i at komme ind på kirkegården og grave lig op. Når udgravningen var fyldt op med skidt og møg, hjalp denne forholdsregel imidlertid ikke. Kirke-regnskaberne nævner da også ofte, at ristene blev oprenset.

Kirkestrædet

Det er den nuværende lille gade, der går fra Hestemøllestræde ind til kirkepladsen. Her bor 34 fattige, hvoraf der er 3 børn, 7 mænd og 24 kvinder. Blandt de mange personer finder vi ”Peder på krykken, et stakkels fader- og moderløst barn som Peder Slagter har taget sig af, Laurs Jensen Hallandsfarer, Anne Rasmus og hans vanføre datter, en stakkels syg mand bor næst ved Trine Guldsmed og Sidse Vandkickers”.

Kort fra Resens Atlas over Helsingør by før 1660, med angivelse af byens 4 fjerdinge.

*Da en af mine venner gravede ud til kældere i sit nybyggede hus på Rønnebær Allé, stødte han på denne gamle vandledning.
Foto: Torben Bill-Jessen.*

Efternavnene i sådan en liste kan give et fingerpeg om personens eller ægtefællens erhverv. Allerede i 1570 havde kongen indledt forhandlinger med Helsingørs borgmester Henrik Mogensen om indledning af vand til byen, samtidig med at kongen fik vand på Kronborg. En ”vandkunstner var hentet her til byen for at bese lejligheden”, men videre kom man ikke.

Et par år senere forhandlede der igen på tinget om sagen. Borgerne var nu begærende at ”kongelig majestæt ville for Guds skyld anse lejligheden... med den store skat og dyrtid”. Men borgmesteren sagde at ”saadan og anden mere undskyldning var noksom fremført”. Men i 1576 tog man så fat på arbejdet. Der blev nu indledt vand fra Sidsele- og Stubbedammene syd for byen, senere også fra Trykkerdammen i Galgebakken. På Stengade og Torvet indret-

tedes da i alt 5 offentlige (vand)poster til borgernes afbenyttelse. Desuden fik en snes af de mest velhavende borgere på Stengade indlagt vand i deres gårde, hvorefter de årligt måtte betale postpenge til byen, der jo havde bekostet anlægget. Byen lønnede en vandkigger, også kaldet rendelægger, til at holde ledningsnettet ved lige. Vandledningen var lavet af udborede træstammer, og rester deraf kan stadig findes i jorden rundt i villahaverne. 1680 overgik foretagendet til et privat selskab kaldet Vandkompagniet. Den nævnte Sidse Vandkigger må være vandkiggerens enke. Ud over lønnen fra byen fik vandkiggeren 210 kurantdaler årligt fra Øresundstoldens kasse, da vandledningens første prioritet var vand til Kronborg.

Lille-Jylland

Parallelt med Marienlyst Allé og øst for denne gik en kort gade, der efter en bekvæmning bar navnet Lille-Jylland. Dette lille stræde ”Pilestræde” stod i forbindelse med Sandgaden. Herude indrettedes i 1648 et lille hus til byens pesthus. I øvrigt udgjordes Lille-Jylland af en række soldaterhuse.

I denne gade boede 16 personer der blev betegnet fattige, heraf var de 3 mænd og 13 kvinder. Iblandt dem kan nævnes ”Anders Draggers kvinde der lider armod og Anne Jørgens der tillige er vanfør og bor hos hendes moder Maren Kallunds”. Her kan vi også udlede lidt om hvad de tjente til livets ophold ved deres arbejde. En drager kender vi, og en kallundskvinde solgte indvolde på torvet af de dyr, slagteren slagtede.

Kongensgade

De fleste gader i Helsingør har i tidens løb haft mange forskellige navne. Kongensgade har heddet Simons Smed Stræde, Casper Finckes- og senere Morten Finckesstræde. Dens østlige del kaldtes undertiden Slotsgade, et navn der også brugtes om vejen fra Stengade til slottet, og endelig hed den også Teglvovnsstræde. Det var her Christian 4. opbyggede Helsingørs første store industriforetagende, der forsynede den danske flåde med nye ”stykker”. Således kaldte man kanoner den gang. Mange af vore kirker nød godt af gethusets produktion af kirkeklokker, som var en bibeskæftigelse i Helsingør Gethus. Listen over fattige nævner i denne gade 20 personer, hvoraf der er 1 barn, 4 mænd og af kvinder var der 15. Her bor ”Anders Tømmermands kvinde der er blind, Rasmus Perlestikker, mester Frederik Bartskeerer, Karen Vaskekone”. Perlestikkeren er en person, der forsyner (eller laver mønster til udsyning) klædninger og lignende med perler, guld og silke. Bartskeerer er en person, som foruden at udøve barbervirksomhed, havde nogen kirurgisk uddannelse.

Byens 2. fjerding

Mellem Sct. Annagade og Bjerregade lå byens 2. fjerding. Her boede 16 fattige, de var alle kvinder bortset fra ”Bendt Skrædders kone Margrethe der havde til huse her med 3 små hjælpeløse børn”.

Sjæleboderne

Sjæleboderne, der er nævnt her under 2. fjerding, men vist lå i Kirkestrædet

(1. fjerding) på den østre side, bestod af 3 små huse der beboedes af fattige og husarme. Her boede i henhold til registeret ”den gamle Hans Pottemager med hustru, Maren Andersdatter der var syg og Carine, der havde været gift med apotekeren”. Listen nævner af fattige her 1 barn, 3 mænd og 24 kvinder, altså i alt 28 personer.

Byens 3. fjerding

Det var området mellem Bjerregade og Stjernegade. Her nævnes 42 fattige, hvoraf de 4 er børn, 7 mænd og 31 kvinder. Her har ”Kirsten Måtemagers til huse, Peder Skolapper der er vanfør og lider armod, Tore Ingelsdatter der bor i Jacob Peidsisstræde”, som er et stræde jeg ikke kan stedfæste. Måtemageren lavede måtter, der blev brugt til beklædning og isolering af væggen. Her i fjerdingen bor adskillige der er vanføre, krøblinge og arme, en enkelt blind pige og ”Johanne Svendsdatter der vandrer rundt med en kæp”.

Byens 4. fjerding

Denne fjerding, som ligger længst væk fra slottet, er byens fattigste. Her boede daglejere, håndværkere og færgemænd. Den første der nævnes her, er Rasmus Madsen som benet er blevet afsavet. I denne fjerding ligger også:

Endeløsstræde

Med navnet Endeløsstræde menes vore dages Skyttenstræde, som ifølge Laurits Pedersen har den ejendommelighed, at den er lukket i den ene ende. Det må betyde, at den ender imod den af Christian 4. opførte bymur.

Her bor 21 fattige, hvoraf 5 er børn, 6 mænd og 10 kvinder. Her bor blandt andre ”Kirsten Samsing der er vanfør og har onde ben. Margrethe Larsdatter med en lam hånd. Margrethe på krykker der bor hos Peder Drager og gamle Jens Hyrde med moderløse børn”. Her i 4. fjerding ligger også:

Klosteret

Det er det oprindelige Sortebrødre Kloster, det var indviet til Sct. Nicolai, købmændene og søfarendes beskytter. Det lå ved det nuværende bycenter og Klostersgade. Til klosteret hørte både en abildgård, humlegård og en mølle. Klosteret blev oprettet ved et gavebrev af Erik af Pommern. Stedet kaldtes i mange år ”Gammel Kloster”. Det var stiftet 1425 og fik stadfæstet en grund til at bygge på i 1441. Ved Reformationen 1536 overgav kongen Sct. Nicolai Kloster til byen til ”et hospital og sygehus til syge menneskers opholdelse”. Der gik nu ikke så mange år, før klosteret viste sig for lille og de syge fik ophold i byens Karmeliterkloster.

Her bor 22 fattige stakler, hvoraf de 17 er kvinder, 1 mand og 4 børn. Her fortsætter rækken af menneskelig fornedrelse, ”Karen Frankisdatter med et lidet spædt barn der lider. Anne Olufsdatter med 2 små børn der lider armod”, også ”spåkonen Anne Bjørnsdatter” er endt her.

Lergården

Helsingør havde flere såkaldte Lergårde. Der findes oplysning om disse lergårde, hvor Strandgade 41 og Fiolgade 9 ligger og et sted i Brøndstræ-

de. Laurits Pedersen fortæller i sin store bog ”Helsingør i Sundtoldstiden” at: I den form, hvori de forekommer, må der være tale om en af lergærde indhegnet plads med en del små lerklinede boliger, der antagelig har støttet sig til lergærdet. I Strandgade nr. 41 har man bevaret en grundplan der viser, at den enkelte boligs grundflade var nede på en størrelse af ca. 7x 8 alen. I 1682 var en alen 62,8 cm, det giver en bolig på 4,4x 5,0 m.

I denne nævnte lergård boede ”Maren som var gift med Oluf Tyske og hendes søster, Maren Skåning der var blind, Halte Nielses kvinde og Lene Klokkers”.

Søstrædet

Søstrædet som vi stadig kender i dag, har aldrig gået ned til søen, derimod kan den have sit navn efter navnet Soest. I 1600-tallet var der flere personer i Helsingør, der hed sådan, og en kan muligvis have boet i gaden eller på en hjørneejendom til gaden. 22 stakler har her til huse, hvoraf de 13 er kvinder og kun 4 er mænd. Her er elendigheden lige så stor. ”Torkild Bendixsen ligger syg og med kvinden lider de begge armod, Gundel Munks bor her med 2 faderløse børn, Karen Joens er en fattig stakkel”. Her bor også ”Inger Smørkone ikke langt fra Johanne Stolemagers”.

Spindehuset

Byens spindehus lå i Sudergade, hvor ejendommen nr. 9 i dag ligger. Her blev de fattige anbragt for ved spinderi at bidrage til deres underhold. Spindehuset skænkedes byen af Anne Dirich Pipers

på hendes dødsleje. Hun havde da fået den tanke at ”paa det de fattige kunne være des vissere paa at faa det, vilde hun sætte en sten over døren, hvorpaa hun ville lade hugge en kvinde med en hjul til en tryk [sikker aftale] forvaring, at sådan urykkeligen skulle holdes”. Det nåede hun ikke, men ”da det var vitterligt, at hun havde skænket huset i hendes levende live og gode forstand”, fik de fattige huset.

I Spindehuset nævnes 66 fattige personer hvoraf de 49 er kvinder. Blandt disse skæbner er ”Anne Peder Langes der har den slemme syge”. Syfilis gik tidligere under navnet den slemme syge. Her bor flere blinde, som ”den blinde Isak med hans kvinde, Karen Kaels der er blind og den pige som følger hende”, her bor også ”Døve Anne ved den nye kirkegård og en pige med onde ben, samt Maren Sørens i Sorte Jeppes hus.

Fortegnelsen over de fattige

Som vi kan se, nævnes langt flere kvinder end mænd. Listens totale antal er 298 personer der betegnes som fattige, heraf er de 219 kvinder og 45 mænd. Listen nævner 34 børn, 5 blinde og 1 døv. Det mindste lille handicap eller skade på legeme eller sjæl gjorde, at man ikke kunne forsørge sig selv. Fattighjælpen på den tid var lig nul, man måtte klare sig selv.

Hvis vi sammenligner denne lille uvidenskabelige undersøgelse med indbetalingen af den skat som kongen i sin nåde havde pålagt byen samme år, så finder vi at der i de nævnte fire fjerdinger i året 1630 nævnes 743 betalende borgere. Nu må vi huske på, at

Karmeliterhuset, hvor Helsingør Bymuseum i dag ligger. Foto: Kaj Madsen.

ved skatteudskrivningen er det normalt manden der er nævnt, så befolkningstallet må være mere end dobbelt så stort. Men 298 personer der betegnes som fattige i en by af Helsingørs størrelse virker voldsomt.

Ud for listens navne er skrevet et beløb i mark, sjældnere i daler. Eksempelvis Karen Kaels der er blind, her står 1½ daler. Beløbet kan ikke være den skat, som vedkommende skal betale, da man vanskeligt kan tænke sig, at en blind kan optjene løn, så hun kan betale skat. Ud for den blinde Isak står 1 mark. Måske er det snarere den hjælp de modtog?

Stemmer fra værftet

Af Iben Vyff

Stemmer fra værftet er overskriften på et større forskningsprojekt, som Museerne Helsingør påbegyndte i efteråret 2019. Den samlede titel på projektet er *Stemmer fra værftet. Erindringer om værftskultur som forskningsfelt og museal formidlingspraksis* og kort fortalt er projektets overordnede fokus at undersøge, hvordan indsamlede erindringer fra tidligere ansatte på 5 danske værfter kan bruges til at skabe spændende museumsoplevelser på fremtidens nationale værftsmuseum i Helsingør.

Hvorfor værftshistorie?

De danske stålskibsværfters æra er forbi. Men i relation til værfterne kan der fortælles en særlig historie om dansk industri- og industriarbejderkultur. Disse enorme arbejdspladser var ryggraden i det danske industrisamfund, og ingen anden industri satte i mere end 100 år så markant et aftryk på landet økonomisk, fysisk og mentalt. Ikke alene spillede værfterne en afgørende rolle internationalt og nationalt. Også lokalt satte værfterne deres tydelige præg, for til fortællingen om værfterne hører fortællinger om værftskultur og et helt særligt forhold mellem arbejdsplads, ansatte og by. Ingen anden industri var så synlig i bybilledet, og ingen anden arbejdsplads bød på så bred en vifte af fag.

Selv om de fleste i dag forbinder værfter med sved, stål og sod, så var der på værfterne ansat alt fra kantinedamer og sekretærer til ingeniører, skibstegnere, funktionærer, økonomer, kranførere, nittere, elektrikere, malere og mange flere, faglærte som ufaglærte. I værfternes storhedstid var der på de enkelte værfter flere tusinde ansatte. I værftsbyerne betød det, at der i alle familier var mindst én, der arbejdede på værftet. Og alle kendte én, der gjorde det. Som byens puls kunne lyden fra nittehammere høres overalt i byen. Når værftsfløjten lød over værft og by, dirigerede den rytmen på værftet såvel som i resten af byen, både konkret og i overført betydning.

Værftskulturen gennemsyrede hverdagen i værftsbyerne økonomisk, socialt, mentalt og politisk. Den lod sig på ingen måde begrænse til arbejdsliv, arbejdstid eller arbejdsplads. Værftet var nemlig mere end en arbejdsplads. For byen og for den enkelte ansatte var værftet livet, og livet var værftet. Historien om værfter byder således på en bred vifte af fortællinger, og de fleste af disse fortællinger er endnu ufortalte, både i museumssammenhæng og i forskningen. Med begrebet værftskultur forsøger projektet derfor at indfange de mange forskellige fortællinger om både arbejdsplads, liv og arbejdsliv, den kultur, der eksisterede på værftet og uden for værftet og som i mange tilfælde indrammede livet fra vugge til grav.

Skulpturgruppen "Værftsarbejderne", som er opstillet foran den gamle indgang til værftet. Gruppen er udført af billedhuggeren Hans Pauli Olsen og opstillet i 2014.

Foto: Kaj Madsen

Med værfternes mangfoldighed af fag og med værftskultur som et felt eller et begreb, der kan rumme fortællinger om arbejdsplads, fag, faglig udvikling og fagkampe, forhold mellem arbejdsliv og hjemmeliv, arbejdspress, omgangsformer, traditioner, klubber og sportsforeninger, sangkor, køn, minoriteter, tager vi i forskningsprojektet afsæt i en antagelse om, at der i værftserindringerne er et stort potentiale for at skabe fortællinger, som museumsgæster vil opleve som relevante. Selv om værfterne er blevet til historie, vil mange af fortællingerne for-

mentlig kunne opleves som genkendelige i nutidige sammenhænge. Målet er således at gøre fortiden nærværende, på tværs af tid.

Hvorfor Helsingør som omdrejningspunkt?

I dag er de store stålskibsværfter lukkede. De store værftsmiljøer er nedlagt eller ombygget til ukendelighed for at tjene andre formål. Men på havnen i Helsingør står værftshallerne endnu, som monumenter over en svunden tid centralt i en levende kulturby. Lige her ligger Værftsmuseet, et af de fire museer, der tilsammen udgør Museerne Helsingør. Værftsmuseet undergår i disse år en udvikling fra at være et lokalt værftsmuseum til at blive et nationalt værftsmuseum, og fra primært at formidle historien om at bygge skibe til at formidle værftskulturens historie. Med sin placering har museet en unik mulighed for at fortælle historien om dansk værftskultur i autentiske rammer, både inden for og uden for murene, da hele området med haller, havn, tørdok mm. skal inddrages i museumsoplevelsen. I disse rammer skal de indsamlede erindringer fra tidligere danske værftsansatte formidles som et element i en ny, permanent udstilling.

Hvilke andre byer?

Foruden Helsingør skal erindringerne indsamles blandt tidligere værftsansatte på Lindøværftet, B&W, Nakskov Skibsværft og Frederikshavn Værft. De fire tidligere værftsbyer er udvalgt, så vi i projektet både har værfter med i forskellige størrelser – i forhold til an-

tal ansatte og produktionsmængden – en geografisk spredning og værfter med forskellige ejerforhold.

Hvorfor erindringer?

At bruge erindringer i museumsformidling er et velkendt greb, som mange museer har gjort brug af tidligere. Imidlertid mangler der viden om, hvordan erindringer rent faktisk fungerer som formidling, og hvad det at lytte til erindringer gør ved gæsten. En vigtig del af projektet handler derfor om at blive klogere på dette område. I projektet vil vi afprøve forskellige greb, så vi og andre museer kan lære af disse erfaringer. Vi vil derfor både justere på form og på indholdet. Vi vil formidle små historier med forskellige indhold, og vi vil formidle dem på forskellige måder, og så vil vi observere og interviewe forskellige testpersoner, så vi kan lære af deres oplevelser og justere både form og indhold. Indholdsmæssigt kommer formidlingen

Billede fra det første arbejdsseminar i september 2019. Det er fra venstre Lars C. Christensen, Museerne Helsingør, Ole Jens Nielsen, frivillig på Værftsmuseet, Iben Vyff, Museerne Helsingør og Anette Warring, RUC.
Foto: Nicolai Vædele.

af små erindringsbidder til at handle om f.eks. indførsel af ny teknologi på værftet, arbejdspress i forhold til høj- og lavkonjunktur, forholdet mellem arbejds- og familieliv og relationer på og afledt af arbejdspladsen. Dette indhold er valgt ud fra et argument om, at der er noget museumsgæster kan genkende fra deres egen hverdag. Formmæssigt kommer vi i projektet til at afprøve tre forskellige typer af formidling af erindringerne: de ”rene” erindringer, hvor gæsterne hører de autentiske stemmer fra de tidligere værftsansatte, en dokumentaristisk form med små lydklip, der er med til at understrege stemninger og endelig en dramatiseret udgave, hvor skuespillere lægger stemmer til og laver en form for radioteater.

Hvordan erindringer?

Teoretisk og metodisk er projektet inspireret af erindringsforskning og Oral History (eller mundtlig historie, men denne danske oversættelse har endnu ikke vundet indpas i den danske historikerverden). Inden for erindringsforskningen er der de seneste årtier kommet en begyndende interesse for, hvordan menneskers erindringsarbejde påvirkes af forskellige ting og omstændigheder. Menneskers erindringer er det, man kalder situationer, hvilket betyder, at konteksten har en stor betydning for, hvad mennesker erindrer. I *Stemmer fra værftet* vil vi kvalificere, hvad det mere præcist betyder for menneskers erindringer, når indsamling af erindringer sker i forskellige kontekster og bliver udløst af forskellige påvirkninger. Hvor-

Luftfoto af Helsingør Skibsværft fra 1947. Foto: Det Kongelige Bibliotek.

dan påvirker det fx tidligere værftsansattes erindringer, at et interview med dem foregår i de tidligere værftshaller? Vil mødet med en arbejdsplads og en krop, der pludselig husker qua lugte, lyde eller lys betyde nye eller andre fortællinger? Hvad gør det ved erindringer, når et interview foregår hen over et fotoalbum? Betyder det, at helt andre erindringer pludselig dukker op? Eller hvad sker der, når man er flere, der husker sammen, fx tidligere kolleger eller familier? Med andre ord bliver det en del af projektet at undersøge, om disse forskellige scenarier får de tidligere værftsansatte til at huske mere eller andet eller på en anden måde?

Projektets resultater

Stemmer fra værftet er et samarbejde mellem Museerne Helsingør, forskningsgruppen Erindring og Fortids-

brug, der hører til på Roskilde Universitet, samt kommunikationsvirksomheden Operate Experience. Projektet ledes af forsknings- og samlingsleder Iben Vyff fra Museerne Helsingør og vil forløbe over de næste tre år. De forskellige indsamlede erindringer vil med tiden kunne opleves som en del af formidlingen på Danmarks Værftsmuseum, og derudover vil projektets resultater blive præsenteret på nationale og internationale seminarer og konferencer og i artikler i danske og internationalt anerkendte tidskrifter. Projektet er muliggjort via en bevilling fra VELUX FONDENS museumsprogram, der hvert år støtter projekter på landets museer, der styrker samarbejdet mellem museernes forskere og formidlere og universiteternes forskere samt bidrager til, at forskningsbaseret viden formidles til besøgende på de danske museer.

Karantæne

Af Bente Thomsen

Fredag den 13. marts om aftenen modtog alle borgere i Helsingør i deres eboks en skrivelse fra Helsingør Kommune, underskrevet af borgmester Benedikte Kiær. Allerede et par dage tidligere havde byrådet besluttet at aflyse alle kommunale arrangementer for resten af måneden. Alle borgere med en sundhedsfaglig fortid eller baggrund blev i brevet anmodet om at melde sig til kommunens kriseberedskab. Skrivelsen den 13. marts var et ildevarslen- de vidnesbyrd om de problemer, myndighederne forventede i den kommende tid. I sandhed et historisk opråb.

Tidligere epidemier

I en by som Helsingør, hvor flere tusinde skibe hvert år anløb fra mange forskellige lokaliteter, er det klart, at der har været en permanent bekymring for, at et skib medbragte sygdomme, som kunne give anledning til epidemier blandt byens befolkning. Pestepidemier har Helsingør oplevet i flere omgange. I 1575-1579 rasede en epidemi, som menes at have slået omkring en tredjedel af byens indbyggere ihjel. Pesten i 1654-1655 var ødelæggende, også denne gang bukkede ca. en tredjedel af byens indbyggere under. Pesten i 1710-1711 blev den værste, men også den sidste pestepidemi i byen. Omkring 1800 personer døde. Sygdommen kopper optrådte også med

jævne mellemrum, selv om der i 1810 i Danmark var kommet en forordning om koppevaccination. Sygdommen kom oftest med skibe, som lagde til i Helsingør. Kolera hærgede i flere omgange i midten af 1800-tallet. Kolera-epidemierne førte til erkendelse af, at der skulle gøres noget ved kloakker og vandforsyning i byerne.

Karantæne

Tanken om isolation og karantæne som et middel til at forhindre sygdommes udbredelse ses allerede fra 1600-tallet. 40 dage var det oprindelige antal dage, man anså for tilstrækkeligt til at vise, om der var fare på færde. Quarante betyder på fransk 40. Deraf ordet karantæne.

I 1709 besluttede myndighederne at anvende karantænemetoden metodisk, idet der var kommet forlydender om, at der var udbredt pest i de baltiske områder. Man ville prøve at undgå, at pesten ramte Danmark. Der blev planlagt seks karantænestationer på små øer i Danmark.

Karantænestationen på Saltholm blev bygget i 1709, og den forhindrede pesten i at ramme Danmark indtil 1710, men da pesten i 1711 nåede København, opgav man at bruge Saltholm, som blev rømmet i november 1711. Fra juli 1711 blev alle mistænkelige skibe, der passerede Øresund, opbragte i Helsingør eller København. Skibe skulle vise sundhedspas både for

De planlagte seks karantænestationer i Danmark 1709. Kilde: Karl-Erik Frandsen: *The Last Plague in the Baltic Region 1709-1713*.

passagerer og gods fra ud- og indland. Ved tvivl henvistes til nærmeste karantænestation, hvor syge blev indlagt på lazaretterne.

I Helsingør blev de pestsyge isolerede enten i deres egne hjem eller på pest-lazarettet Lille Jylland på Sanden vest for Kronborg. Kun præst og personale havde adgang.

Efter pesten

Opmærksomheden på at undgå epidemier fortsatte. Når et skib ankrede op ved Helsingør og skipperen blev sejlet ind for at deklare, blev han præjet af en karantænebetjent, der spurgte om skibets navn, om hvor det kom fra og om der var syge om bord. Hvis der var problemer, kunne båden henvises til karantænebroen ved Svinglen, hvor karantænelægen skulle tage nærmere stilling, og hvorfra eventuelle syge kunne transporteres uden om byen til epidemihu-

set. Hvis der var risiko for smittefare, fik skipperen udleveret et grønt (senere gult) karantæneflag til at sætte i toppen, og skibet skulle ankre op isoleret fra andre skibe. Hvis alt var i orden, kunne skipperen fortsætte over til karantænebroen ved Toldkammeret. Her blev skibets sundhedspas nærmere undersøgt, og han kunne derefter gå i gang med de egentlige klarerforretninger.

I 1839 fik karantænevæsenet opført et vagthus på den søndre havnemole, en ét-etages træbygning. Herfra foregik den første kontrol, hvor en indledende godkendelse kunne foretages.

Efter Sundtoldens ophævelse i 1857 fik karantænehuset flere anvendelser, bl.a. blev det anvendt til lodshus. Derfor blev det udvidet til to etager, så der var plads til de mange lodser, som var på vagt. Huset forsvandt i forbindelse med havneudvidelsen i 1945, da søndre mole blev flyttet.

Men en situation som i 2020 med Covid-19 pandemi har ingen haft fantasi til at forestille sig.

Helsingør Havn's søndre havnemole med Karantænehuset. Postkort efter radering af Peter Tom-Petersen. 1901.

Billedkilde: Museet for Søfart.

Genforeningen 1920

Af Per Bo

100-året for Genforeningen er blevet og bliver markeret med arrangementer mange steder i landet. Museumsforeningen markerede således jubilæet med et foredrag den 29. februar om historien bag genforeningen af lektor Otto Rühl, der underviser i historie på Helsingør Gymnasium.

I sit spændende foredrag fortalte Otto Rühl naturligvis om folkeafstemningerne, der fik det resultat, at Zone 1 Nordslesvig kom til Danmark. I Zone 1 stemte man som en samlet blok, så til trods for at der var nogle få kredse, der havde tysk flertal, kom de alligevel til Danmark. Det drejede sig om Højer, Tønder, Tinglev, Aabenraa og Sønderborg. De to sidste kredse lå helt omgivet af kredse med dansk flertal.

Otto Rühl forklarede, at de tyske flertal her havde at gøre med de mange tyske embedsmænd, der var kommet sydfra.

Det kunne være politi, læger og lærere. Disse embedsmænd skulle i vidt omfang ved genforeningen erstattes med danske embedsmænd. Der var bl.a. behov for danske gymnasielærere. Derfor blev det muligt for adjunkter, hvis de flyttede til Sønderjylland umiddelbart at blive lektorer. Fra Helsingør Gymnasium (den gang: Helsingør Højere Almenskole) greb to adjunkter muligheden: Kristian Thomsen Bruun, der kom til Aabenraa Statsskole og Hans Mathias Jensen – min farfar – der kom til Sønderborg Statsskole.

H.M. Jensen med familie.

Skatteydere og skatteydelse i Helsingør ca. 1943

Af Tom Sinding

Fornylig fandt jeg i borgmester Peder Christensens papirer på Arbejderbevægelsens bibliotek og arkiv (ABA) et notat om antallet af skatteydere i Helsingør og deres bidrag af den samlede skat.

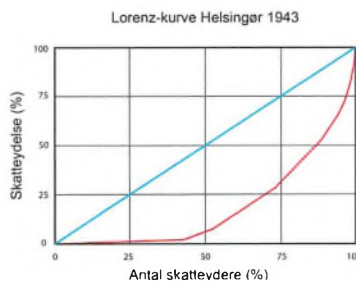
Det er mit skøn, at tallene er fra 1943. Kanslergadeforliget i 1933 bevirkede, at færre borgere end før mistede stemmeretten på grund af skattegæld og manglende tilbagebetaling af fattighjælp. Men i 1942 havde partiet Venstre fået regeringen til at skrue forliget tilbage, så kun

Returadresse: Helsingør Museumsforening
v/ Bente Thomsen, Roret 227, 3070 Snekkersten

”rigtige” skatteydere kunne stemme. En faglært arbejder tjente omkring 3000 kr. om året i 1943. Kong Peders tabel viser, at de 42 % (3962) lavestlønnede skatteydere, der havde en indtægt på under 1500 kr., kun bidrog med 2,3 % af den samlede skatteydelse. Derimod bidrog de 0,6 % (53) af de rigeste skatteydere med en skattepligtig indkomst på over 15.000 kr. med hele 10,1 % af den samlede ydelse.

Fordelingen kan grafisk vises i et Lorenz-diagram. Hvis alle tjente det samme, ville 50 % af befolkningen have 50 % af den samlede indtægt. Den røde kurve viser fordelingen i Helsingør. Arealet mellem de 2 kurver kaldes populært for ”Bananarealet”. Des større banan des større skævhed.

Uligheden i Danmark diskuteres stadig. Det svært at sammenligne 1943 med 2020, men der er ingen tvivl om, at ”bananen” i dag er meget mindre. Men forbrugssammensætningen er også anderledes. Det er nok mere korrekt at se på den disponible indkomst, men det er ikke muligt for 1943.

Lorenz-diagram for Helsingør 1943.
Grafik: Kaj Madsen.